

Cvito Fisković

Split

UDK 800.87:801.82:808.62

NARODNE PJESME O PELJEŠKIM POMORCIMA

Rad primljen za tisak 15. lipnja 1984.

Južni primorski dio Pelješa obilovaše u doba najvećeg razvoja svog pomorstva tokom 19. stoljeća narodnom pjesmom, čak je pomorski zanat Pelješčana doprinio njenom razvitku. Žene pomoraca pa i sami pomorci pjevali su pjesme i kovali stihove o moru, o teškom pomorskom životu, o olujama i o rastancima s domom i obitelji kada odlažahu na more.

Rođen u tom kraju slušao sam kao dijete te pjesme još prije prvog svjetskog rata, pa sam ih u vremenu prije drugog svjetskog rata zabilježio prema kazivanju starica koje su u tom ratu pomrle, a i ispisivao iz starih prijepisa koje naiđoh na Orebićima, u starim kućama pomoraca. Te pjesme su kao obično raznovrsne, ljubavne, šaljive i one koje opisuju različite zgode i vezuju se uz narodne običaje. Mnoge imaju mjesno značenje, spjevaše ih domaći stanovnici, a mnoge, naročito epske, stizahu u ovaj kraj s ostalog primorja, susjednih otoka i zagorja pa čak iz Bosne i Hercegovine, odakle dolazahu radnici da vrše poljske radove pomorcima koji su plovili po moru. Nekoliko epskih, pokladnih i sljubljenih s narodnim običajima već smo i drugi i ja objavili.¹ Njima ovdje pridodavam nekoliko koje su povezane s pomorstvom.

Te pjesme nemaju osobite pjesničke umjetničke vrijednosti, njihovi su stihovi hrapavi i neizbrušeni kao i govor pomoraca izloženih utjecaju stranih jezika, ali one odaju pravi starinski izraz te sredine, koja je usprkos tuđim utjecajima, ipak osjetila potrebu da se izrazi stihom na materinjoj riječi, iako ponegdje teško i nemoćno. Spjevane su u narječju svog kraja, u ikavici iz koje ponekad poviri čakavština ili se prelije ijekavština. Javlja se u njoj starinske domaće riječi i izrazi koji su s vremenom nestali. Neke su, osobito ona iz 1876. godine, pisane talijanskim pravopisom, jer je njihov stihotvorac

bio odgojen u primorskoj obuci i školi na onda službenoj talijanštini i bio u tome uvježban. Često su u njima i strane riječi, ponajviše talijanske, kao očita pojava našeg sudjelovanja u kulturi Sredozemlja, ali se javlja i čist izraz narodnog pjesništva koji nikad odavle nije nestao.

Sva ta sljubljenost izraza i riječi, stihova koji se katkad preoblikuju u prozu, iako nije uvijek uspjela, zanimljiva je jer otkriva jedno minulo vrijeme koje je postepeno oblikovalo i na svoj posebni način istančalo jednu sredinu, u kojoj se sljubiše prisnost domaćeg ognjišta i daleka putovanja po svijetu. I jedno i drugo bijaše uvjetovano i prožeto morem. Jedrenjak je ispunjavao oboje. Bijaše njihova radost i strepnja. Bio je prikazan u natčovječnoj borbi s olujnim valovima na zavjetnim slikama, u tišini zaljeva i lučkih gradova, pa bijaše i opjevan. Akvareli i uljene slike u kojima ga naslikāše francuski, talijanski i naši marinisti ukrašavahu s ponosom kuće i crkve, a djevojke i žene pjevahu o njegovom plovu. Bio je prisutan u pričanju mornara, u mašti dječaka, u željama djevojaka i majki, u tuzi udovica. Olujni morski vjetrovi i svijetle tišine uzbuđivahu ne samo palube i jedra brodova već i skrivena pelješka sela. U jednome od njih, u Stankovićima, koje se u davnini sklonilo u pošumljenu dolinu pod krševitim sivim brdom, daleko od nasrtaja morskih pučina i pljačke pomorskih gusara, radahu se najsmioniji mornari, najprovidniji trgovci i brodovlasnici. Tu nastajahu i pjesme u kojima se osjećaju zamah i bijes morskih valova iako more odatle ne bijaše vidljivo. Tu sam iz jednog starog zapisa prepisao ove stihove koji teže da opišu morske vjetrove:

... Tute jednom na poluotoku
ki uznosi planinu visoku,
kažu pod njom da je selo malo,
selo malo maslinom obraslo,
Ka ga krije i sa morem dili
al se vidi dje talase silne
kroza zelene maslinove grane
sa obzorja mrki vitar slaže.
Kad zahuka jugo sa pučine
i talase digne u visine
kako talas za talasom vaja,
jedan drugog reć bi sve naganja,
Put obale i biela žala
doklen s bukom strašnom se razdire,
ali drugi jaše, veći vere,
da kroz zemju do sela prodere.
Ka od pakla sržbe naduveni
reć bih sad će do sela proletit,
al ga branu brigovi visoki,
klisurine i zaljevi nisoki.
Bukči, treska ota urlavina
huka, zavija u poju maslina,
sva se zemja ispod noge stresa
na obalu ako ko išeta.

U strahu se i čudu zatravi,
 reć bi za spas veće i nemari,
 al tutnjavu još veće uzmaža,
 što brdina svaka odgovara.

U selu je kano u pećini
 ili kakvon u mrklon dolini,
 maglušina do sela samoga,
 ali vjetra nema nikakvoga.

Brdo slazeć do samih kuća,
 premda jugo sa svom silom duva
 odbija ga i čini tišinu,
 al se trpi mokru omarinu.

A kad jugo na sjever obrati
 bura vitar taka je nazvati,
 tad se čuju sile i nevolje,
 lištje leti i odakriva plote.

Bježu žene a skrivaju judi,
 dje se ko može po pod međe sguri,
 bura svija, po poju zavija,
 svoju silu svu na more zbiva.

Prema moru reći da se sili
 more buhći al pinući dimi,
 a kad sunce kroz oblak proviri
 tamna narav morska se promini.

Reć bi gori morska površina,
 sva pučina ognjena je pina,
 pina biela, modra, i svietla,
 koju vjetar diže put nebesa.

Vrta, svija, slapi, raskidiva
 jedan drugog vrtež dostizava,
 takva sila vjetra pomamnoga
 strahoća je Mora Jadranskoga.²

Vjerojatno će jezikoslovci i oni koji proučavaju narodno pjesništvo naći u ovim hrapavim i sličnim stihovima i poneku jezičnu istančanost i starinske oblike, kao što će povjesnici pomorstva naći u slijedećim koje ovdje navodim poneki podatak da zaokruže i dopune svoja pisanja, jer su se dobitkom i zaradom pomoraca Pelješčani oslobađali dubrovačkog kmetstva, zidali vlastite domove, sadili svoje vinograde i prosljeđivali i nakon pada Dubrovačke Republike, koja ih uputivaše i osmjelivaše k pomorskoj trgovini, zanat svojih preda naslijeđen još od starih Neretljana.

Ploveći po širokom svijetu, pomorci su bogatili svoje obitelji, donosili nakit i ruho svojim ženama i kćerkama o čemu također pjeva narodna pjesma koju zabilježih na Orebićima:

*Djevojka je zelen bor sadila
 i zelenu boru govorila:
 »Resti boje, moj zeleni bore,*

*ne resti mi granom u širine,
 već mi resti vrhom u visine,
 penjat ću se na vrhove tvoje
 i gledat ću na to sinje more,
 er su tamo velike bonace
 kuda plovi milo drago naše,
 mahaću hi bilin obručičen
 i molit ću boga velikoga,
 da zapuha odazdala vitra,
 da brod »Saruh«³ doje do Pelišca,
 s njim da doje dragi iz Levanta
 i donese lipih obrusaca,
 svile, zlata, blaga diferanta⁴
 i lipoga konca iz Levanta,
 sa čin hoću lipu robu šiti,
 do starosti gizdava hoditi.⁵*

Narodni pučki pjesnik je svojim stihovima krajem 19. stoljeća dodirnuo i teške privredne prilike težaka, kolona pri davanju jednog dijela roda i ploda sa zemlje koju je on obrađivao, odnosno njegova žena i obitelj dok je on plovio na moru, a koja ne bijaše njegova svojina već obogaćenog zemljoposjednika. Mornari su tu zemlju kupovali novcem dobijenim u plovidbi i tako se rješavali i oslobađali kmetstva i nepravičnih i pretjeranih procjena plodova sa te zemlje, koje im izricahu procjenitelji poslani od vlasnika zemlje uoči berbe vinograda i maslinika.

Ponosni i vrijedni zapovjednici jedrenjaka nastojahu da se riješe kolonatskih odnosa, pa je nastala i njihova pjesma proti procjenitelja, koju sam našao zabilježenu i zbirci narodnih pjesama pok. Mile Petković-Štuk u Kučišćima. Objavljujem ju iako ne spominje pomorce, ali se na njih odnosi, a spjevao ju je prema usmenoj predaji pomorski kapetan Miho Bielić iz Kučišća.

Stima⁶ maslina

*Stimaturu,⁷ gde ti biše glava
 kad masline nama si stimava,⁸
 il si oči bio izgubio,
 il se opi ili poludio.
 Ili su ti obećali, pobro,
 da te hoću darovati dobro,
 da mučnika samo ti privariš,
 di je deset da dvadeseti staviš.⁹
 Kad nosimo mi pune kačule¹⁰
 i motike kad nan činu guje,¹¹
 tada gospar mirno doma spava,
 trud i trošak nama ne stimava.
 A kad doje od intrade¹² doba,
 svi doletu kako i hudoba
 i nastoje što više odniti,*

*za mučnika trudna ucviliti.
Stimaturu, nećeš doći nama
nikad više masline stimavat,
a mi ćemo dobro regulati,¹³
unaprida boje se vladati.*

Očito je, dakle, da orebičke narodne pjesme s izrazito mjesnim, zavičajnim sadržajem koje crpu i obrađuju svoje izvorne motive iz svakidašnjeg života imaju i kulturno-povijesnu vrijednost za sve one koji proučavaju naša narječja pa i kulturni, društveni i privredni uspon hrvatskog pomorstva u kraju koji je u 18. i 19. stoljeću doprinio njegovu razvitku, pa i preoblikovao svoju narodnu nošnju u dodiru sa svjetskim ukusom.

Takvim stručnjacima je prepuštena ova i ostala građa koju sam vjerno iznio, videći da propada skrivena u stariim zapisima i da nestaje sa životom onih koji mi je izniješe. Htio sam, dakle, i ovim sitnim prilogom pružiti ponovo još nepoznatu građu na obradu jer je ta i zaslužuje, a zabilježio sam je i iznio ponajviše stoga što je životno uvjerljiva.

Prednost je ovih pjesama što se u njima ogleda povijesna stvarnost, osobito ona iz druge polovice 19. stoljeća kada se pelješka jedra zabijeliše, a pramci jedrenjaka zapjeniše po svim morima svijeta.

Ti stihovi spominju imena peljeških jedrenjaka i pomoraca, nazive pojedinih predjela pelješkog kraja i kanala te daleka američka sidrišta, luku Poti u Crnom moru ili Kanton na kineskim obalama, određuju godišnja doba iako godine ne bilježe jer im bijaše onda doba opisa i spomena događaja u pjesmi poznato, spominju opremu, teret jedrenjaka i prehranu momčadi. Ističe se u njima opasnost jedrenja, pa se opisuje i dva najopasnija vjetra za plovidbu, jugo i bura. Spominje se osnivanje Pelješkog pomorskog društva i koristi koje je to dioničarsko udruženje donijelo svojoj matičnoj luci, gradnju kuća i raskoš kojom pomorci obogatiše narodnu nošnju svojih žena, ali se ne krije pokvarenost koja se javljala kod mladeg pokoljenja kapetana što otkidahu od plaća i prehrane iscrpljenih mornara da bi brodovlasnici zgrtali svoj imetak.

Zbog tih opisa događaja i pojava iz mjesne sredine, koja obuhvataše i daleke plovidbe, jezik ovih pjesama je poprimio domaći oblik. Iako su žene a i pomorci koji sastavljahu ove pjesme slušali i ponavljali deseteračke narodne pjesme o Marku Kraljeviću, o Hasanaginici, o Eminu i Eminki, o buli Renkovića, o begu Ljuboviću, o mostarkinji Fati, o malom Radojici, o Ljutici Bogdanu, o strijeljanju alke u Makarskoj, čitali Kačićeve stihove i prepisivali djela dubrovačkih pjesnika 17. i 18. stoljeća, oni ipak nisu potpali potpuno pod njihov pjesnički izraz.

U kapetanskim knjižnicama pored stručnih knjiga i priručnika, te djela strane književnosti, nalažahu se na hrvatskom jeziku prijepisi narodnih pjesama, oni Gundulićeva »Osmana« i »Sunčanice«, »Posluha Abrama patriarhe« Lukrecije Bogašinović, rugalica Paše Primojevića i stihova Petra Kanavelovića, Martecchinijeva stara izdanja dubrovačkih pjesnika,¹⁴ brojevi dubrovačkog časopisa »Slovinca«, pa ipak sastavljači orebičkih pjesama koji te stare i izbrusene književne sastave čitahu, i žene koje ih slušahu, nisu pali pod njihov jezični ni sadržajni utjecaj.¹⁵ Uzrok tome treba tražiti u tome što u

orebičkom kraju, kao i u većem dijelu Pelješka, vlada ikavica i prevladava posebno narječje u kojemu se prepliću, pod utjecajem pomorstva, tuđe riječi i izrazi, a zavičaj pak nudi zanimljivu građu iz živahne i pokretljive pomorske sredine nabite svakidašnjim promjenama, odlascima na putovanja i povratcima iz dalekog svijeta, radošću i žalošću mornarskog života. Stoga je osvrtnje na ove orebičke pjesme koje jedva zatekoh u zavičajnom kraju zanimljivo s kulturno-povijesnog, jezičnog i uopće društvenog stanovišta.

BILJEŠKE

¹ *Niko Štuk* iz Kučišća objavio je neke pjesme u *Lirika naših dana* (Fragmenti s poluotoka Pelješka) *Jadranska straža* XV br. 9, Split 1937. Hrvatske narodne pjesme (izdanje Matice hrvatske), *Junačke pjesme I*, Zagreb 1896; *II Zagreb 1897*; *Zenske pjesme*, Zagreb 1909; *N. Z. Bjelovučić*, *Pjesme s Pelješka I*, Dubrovnik 1910; *II*, Dubrovnik 1912; *O. Delorko*, *Ljuba Ivanova*, Split 1969; *C. Fisković*, *Svatoški običaji na Orebičima*, *Zbornik za narodni život i običaje*, knjiga 45, Zagreb 1971; *C. Fisković*, *Čitaonice i kulturna društva na Pelješcu u XIX i početkom XX stoljeća*, *Izdanje Historijskog arhiva u Splitu*, sv. 9, Split 1977; *C. Fisković*, *Tragovi »Hasanaginice« i nekoliko narodnih pjesama na Pelješcu 18. i 19. stoljeća*, *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku*, sv. XV—XVI, Dubrovnik 1978; *I. Pederin*, *Pelješka pjesnička škola*, *Spomenica Gospe Anđela na Orebičima*, Omiš 1970; *C. Fisković*, *Čitaonice na Pelješcu u XIX i početkom XX stoljeća*, *Izdanje Historijskog arhiva u Splitu*, sv. 10, Split 1980; *C. Fisković*, *Tri narodne pjesme u zapisu Orebičanina Iva Bizara*, *Pelješki zbornik*, sv. 2, Zagreb 1980; *C. Fisković*, *Pokladne pjesme iz Orebiča*, *Čakavska rič*, br. 1—2, Split 1983; *V. Vuković*, *O narodnoj pesmi i načinu pevanja na Pelješcu*, *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu* XIII, 1938; *C. Fisković*, *Franjevačka crkva i samostan na Orebičima*, Omiš 1970, str. 39—138.

² Vjerni prijepis iz zapisa pomorskog kapetana Iva Krilića iz 19. stoljeća u *Stankovićima*.

³ Iskrivljenog od »*Srueg*« bark Pelješkog pomorskog društva, sagrađen 1870, a nestao u Atlantskom oceanu s čitavom posadom 1880. godine. Prema tome pjesma se može datirati do te žalosne godine. *S. Vekarić*, *Postanak i razvitak Pelješkog pomorskog društva u S. Vekarić*, *M. Foretić* i *B. Moravec*, *Pelješko pomorsko društvo*, Zadar 1966, str. 17.

⁴ Od tal. riječi *differente*; različit.

⁵ Prema kazivanju Marije Perić rodene Kuvara iz Ruskovića.

⁶ (Od tal. riječi *stima*) procjena.

⁷ (Od tal. riječi *stimatore*) procjenitelj.

⁸ (Od tal. riječi *stimare*) procijeniti.

⁹ Označiti veći broj roda, ljetine.

¹⁰ Kačul, kotao, posuda od bakra za kuhanje u kojoj se nekada donosilo ulje kao dohodak vlasniku zemlje. Vidi i P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II*, Zagreb 1972, str. 10.

¹¹ Guje se začinjnu u želucu od nečistoće pri kopanju zemlje.

¹² (Od tal. riječi *entrata*) dohodak.

¹³ (Od tal. riječi *regolare*) ravnati se.

¹⁴ O svemu tome naći će se podaci u radovima spomenutim u bilješci 1. O Bogićevu prijepisu Gundulićeva »*Osmana*« iz Orebiča, o kojem je pisao P. Karličić vidi B. Vodnik, *Slike i prilike*, *Savremenik*, br. 3, str. 187, Zagreb 1921.

¹⁵ Izuzetaka ipak u tome ima, npr. stihovi pomorskog kapetana Frana Mrčevića. *N. Z. Bjelovučić*, o. c. (1); *C. Fisković*, o. c. (Čitaonice na Pelješcu...), str. 214.

Canzonetta 1876.

Molte Boga vi meni gevojche
Da je sdravo sada u Tres¹ dojen
Ondolen sa vami poslat pisme
Da pivate vi mnade pelische.

Ufan mnade kad budete stiti
Da necete vi se najiditti
Jer vas pismom nisam uvridio
Sto san odi u pismi stavijo.

Kad smo dosli pokarj signa mora
Cujte rici moga razgovora
Odilismo putem pocraj mora
Sve do dvora Hansiça staroga.²

I jon meni stane govoritti
Za svidoka da cu mu cinitti
Ma ja zato nisam mari nista
Jer sam ima partit iz Pelizza.

Kad pocetak bio je od misse
Ja u cerqui nisan stajo više
Stari Anton stajo me je svati
Da harnosti on ce meni dati.

Kad pod tendu³ dosajo sam bracco
Vidio san golubizza jato
Svojin ustin moto⁴ su cinille
I suzzan su mnade zavapille.

A ti Gospe utisi nas mallo
Da nam vidit od Peliza mnados
Pa ji bismo posalili mallo
Nasem sarzu pokoja sadalo.

Spomentese od malo brimena
Koja mnados biše odgojena
Al za vassu lipos usivati
Oni jesu posli navegatti.

Al prokleta more od naglosti
Stono si nase radovalo costi
Da ne moghu nase se⁵ vratiti
Vasega se liza naljubiti.

Oni gori slavu ce imatti
U nebeschin dvorin pribivati
Oni nece misli drugdi poci
Za pelische gnihove ce doci.

A vi molte Boga bres pristanka
Da kojega nepozeli majka
Odonesi koi su na moru
Da se sdravo vratu dvoru svomu.

Koi cesse s vami sdrusevatti
I u pisam slave ce van datti

*Nek se budu po svitu pivati
I jos vassu lipost spomignati.
Kada vilo ja budem hoditti
Vasu lipos svuda cu hvalitti
Jer u svemu vi jeste usesne
Draghi pobre ne mose se vece.*

Svarha.

Rukopis iz 19. stoljeća nađen među pismima pomorskog kapetana Antuna Buntjelića u Kučićima i prepisan vjerno prema zapisu.

*Ovi dana i ovi poklada
lipi smo se nabalali bala,
malo se je zametnulo kolo
nasrid sela u kuli visokoj,
baš u kući Anta Pomenića,⁶
di no sala bila je velika.
Imali smo dobra sonatura⁷
on se zove Nikola Žegura⁸
Vazda bi nas mladić poslušao,
veselo nan bale udarao,
ter veselo mi jesmo balali
i lipo se divertiškali
s divojkama iz sela našega,
koje jesu od skladni matera.
Kad veseli prošli su pokladi,
od korizme došli sveti dani,
ter veselo boga smo molili
i na pute od križa hodili.⁹
U subotu šestu od korizme
iz Pelica vaja da se ide.
Mnade su nan govorile svakon
A u srcu sa svom tugon jakon:
»Da ti bude zadovoljna mati
da ti ne bude do starosti patit,
čini momče štogod ti drago,
hodi momče kuda ti je drago«.
Ali jadno ismetese momče
na take riči od mlade divojke,
pa kad hoće da od nje odlazi
promisli se da je ni pozdravi,
povrati se pa joj dađe ruku,
ali ona njemu odgovara:
»Ja nikomu ne dan moju ruku,
hranit ću je sebi sa jabuku
hodi momče kuda ti je drago*

čini momče štogod ti je drago.«.

Pa se momče naprida uputi,
obrne se i dva i tri puta,
a ona se ne miče iz kuta,
nego suze obručičen tare,
da mu joštek više zada jade.

Plaćući mu ona odgovara:

»Hodi sbogon ne gledaj me više,
spomeni se na ove suze moje
ke za tobom priko mora plove.«

Tada momče poje priko mora,
a divojka plaćuć dvoru doma.

Kazivala Marija Perić rođena Kuvara iz Ruskovića.

Kad parćiva briku Ariole¹⁰
kad parćiva iz Trešta put Londre,
kapetan je Kovačević Ante,¹¹
za škrivana¹² njegov je brat Frane
i mnrara osam iz Pelisca,
dva iz Brača, jedan iz Rovinja,
a za meštra iz Korčule Kapor
zvali smo ga po imenu Marko.
U London smo brzo arivali
i na zdravlju karag¹³ iskricali,
a kada smo iskricali karag
tad kapetan lipo reče naman:
»Sinci moji još i moja braćo
mi hoćemo parćivat za Kanton,¹⁴
još ni bila u onim stranama
bandiera našega cesara,
neg mi prvi, ako bude voja
previšnjega gospodina boga.«.
Pa smo onda na suhi dok¹⁵ došli,
za načini što smo boje mogli
i tu jesmo vas kasar¹⁶ razbili
i kamarin¹⁷ novi učinili,
karinali¹⁸ i ramom fudrali¹⁹
iznova se opet nakrcali
pa provistu²⁰ dobru učinili,
za godišće i miseca četiri,
sama mesa deset karatila,²¹
svaki drži oko pet barila,²²
karatilo mesa pračevine,
a kokoši četiri stotine,
sama osta oli van kvasine
sto talara²³ ni manje ni više,
svaki' roba i finih kambrika²⁴
i dvanajest barila ginija²⁵...

Ulomak pjesme. Spjevao Marić iz Bilopolja, mornar sa tog broda, kazivala Mare Šimunković rođena Marinković iz Kučišća.

Bili danak jest bila nedija
kad zapiva vila vrh Pelisca,
tanko piva ali glasovito,
da je čuje malo i veliko:
»Poslušajte sivi sokolovi,
vi na suncu judi i mladići,
jer na dvadesetiisedmi aprila
»Sunce«²⁶ će nan iz luke parćivat.²⁷
Kad parćije, on otvara jedra,
možemo ga iz funistre²⁸ gledat.
Na njemu je mladi kapetane
po imenu Krilića Ivane,²⁹
na njega su mladi oficiri
Peličani sokolovi sivi.
Brodovoja na brod je prispio,
pa in ove riči govoriyo:
»Bila vilo, grlo ti usahlo,
teško ti nan se na tvoj glas uzdahlo,
da pozdravimo majku i sestricu,
kogod jubu, kogod virenicu«.
Brodovoja na brod je prispio
i naman je lipo govorio:
»Evo naman od majstrala vitra
vaja naman ostavit Pelisac«.
Kad po podne još ura ni bila,
sve je istina što je rekla vila,
sve se misto iz daleka diže,
silni vitar od majstrala ide.
»Vi ankoru³⁰ iz bove³¹ pustite
i Pelisac sada ostavite!«
Kad smo došli mi ispod Mokala³²
pozdrave nan daju s lincunima,³³
komu majka, a komu sestrica,
komu juba komu virenica.
Kad na ponti od Mlita³⁴ smo bili,
počeli smo mi gubit iz viste³⁵
lipe naše montanje³⁶ peliške,
po tri dana bonaca³⁷ je bila,
ne miče se more ko ni stina,
o četvrti dan je osvanuo
silni šilok³⁸ na nas je udrio.

Kazivala Tereza Marušić rođena Zrnčić.

O Peliscu pokraj mora diko,
svak te hvali ko je u tebi bio,

ko je bio i rujno vino pio.
 Svak govori da je u tebi lipo.
 S jednu bandu³⁹ visoka planina,
 s drugu bandu škoji i otoci,
 ispod kojih sinje more plovi,
 po kom jedru vapori i brodi,
 a dugačka strada priko mista
 kud se šeta mlados od Pelisca.
 Još te momci na daleko hvalu,
 da u tebi ima divojaka
 da im nema para do Mletaka.
 Oj divojko lipa dušo moja,
 mene umori ta lipota tvoja
 iza lišća tvoje bile ruke
 obrvice kako na gori sunce.
 Sinje more brodio sam dušo,
 brodi san ga nekoliko lita,
 da bi taka⁴⁰ rumenoga svita,
 brodi san ga i poč ću ga brodit,
 kad se vratim doću tebe prosit.
 Donit ću ti pribile lincune
 i sa njiman ruke obadvije,
 oko moje ke za tobon vene.
 Al ti se kad god spomeni na mene
 Ne daj, cvitu, da mi te ugrabu,
 neg ja s tobon da proslavin svadbu
 i rojenje našega díteta,
 koji će plovit ovo more sinje
 očitit mu jakos i milinje.

Kazivala Kata Buntjelić rođena Jakovljević iz Kučišća.

O mnadosti ki doma stojite
 i navegat izaći želite,
 brodit more to je stara arta
 al' se morate diliti od Rata.
 Da vi znate sve jade na moru,
 stali biste vi na vašen domu
 i čuvali vaše bile dvore
 susidima zavraćali⁴¹ ovce,
 da vas ne tuku bisni fortunali⁴²
 daždi, gradi, svi mnrarski jadi
 kad idete hitati baroze.⁴³
 Pusta mlados kako cvitak rose,
 O da bi vas ugledale majke
 sve bi svoje pokidale vlase,
 di van drhtu na bokun konopa
 mladi dani vašega života.
 Kad dojete u furesta⁴⁴ mista

tu su judi od svakoga šesta.⁴⁵
neveseli ste kao i u gori,
jerbo s njima ne znate govorit.
Zli su judi al su dobre žene
koje vaše srce razvesele
što pitate to van one daju
a za platu one i haju.

Kazivala Marija Miošić rođena Kola iz Stankovića.

Pisma mornarska
Poslušajte moja braćo draga
Gorku muku jadnoga mornara
Kad promisli poći navegati
Svoju pamet naopak obrati

Boje se je po gori skitati
Nego danas poći navegati.
Tužna mnadost ka ide po moru
Vidilimo veliku nevoju

Kad se tužni dilimo od kuće
Velikom se bogu priporuče,
Gorko plače i suze prolije
Roditelje grli i celije.

Srce trese žalost na sve strane
Oni danak kada mi osvane
Da se tužan iman odiliti
Majku svoju teško ucviliti

Ali to bi sve veselje bilo
Dase nebi što drugo vidilo,
Evo tužna što mene tokaše
Sasvom družbom ka s nami biaše

Peti danak ožujka se zvaše
Dan prisveti nedija bijaše
To je vrime uponoća bilo
Pusto more kad je uzbunilo.

Tamne noći kako tamna tmusa
Nevidise prsta prid očima
Strašno more kako i montanje
Proliju se po nam puste plate⁴⁶

Tu vidismo privelika straha
Jer smo bili blizu jednog kraja

*Jer kad doje i ubrod udari
Vas se trese nami pod nogami*

*To kod Potti mista nesrićnoga^{46a}
Di se mnadost izgubila mnoga
Di su majke mnoge ucviljene
To je bilo sve moje mišljenje*

*Treća ura imala je bati
Jedan drugog stanemo se zvati
I svi skaču po kovirti viču⁴⁷
Svaki zove mariju Divicu*

*Sad poredu jedan pojednoga
Celivamo jedan do jednoga
Prosti sada moj brate rođeni
Prosti meni grihe ja ću tebi*

*Tad sam reka ja smojim usti
U pustu moru diću dušu pusti
Spomenu se Draga majko tebe
Kako hoćeš osta iza mene.*

*Strašna sila sve više trajaše
Silno more duboko kopaše
Nismo mogli više odoliti
Nit valove puste pridobiti*

*Još nas toka hitat trcarole^{47a}
Jadna mladost skaču na baroze
Svaki skače kako koi može
Svi vapiu pomozinas Bože*

*Ali nam je sve zaludu bilo
Strašno more na kraj nas donilo
Sad vidismo da jesmo na smrti
I valovi daćenas satrti*

*Čas četvrti kada je zvonio
Kapetana plačno govorio
Dico moja na krmu dožite
U kamaru samnom svi stupite*

*Tad pojemo do maloga⁴⁸ doli
Tad Kapetan plačno progovori
Braćo moja sinovi rođeni
Noćas nam je doša dan suđeni*

Nemožemo više skapulati⁴⁹
Nit se umore možemo largati⁵⁰
Kato⁵¹ reče pa isklopi ruke
Gospe kvadar⁵² uzimlje uruke

Plačno i tiho progovori nama
Svi kleknite na kolina vaša
Pak skrušeno svi molite sada
Pomoćenās Gospa Lunciata⁵³

Kadsam čuo di plačno govori
Nisam moga momu srcu odoli
Srce moje meko milostivo
Niza lice suzesam prolio

Iz temelja prolim suze gorke
Plačno rečem pomozinas Gospe
Još sam reka mila Gospe tada
Ko poginu sva tilesa naša
Smiluj nam se tad na dušu našu
Nek nam bude počivat u raju

Ako naše i pogine tilo
Nebilinam duši bolje bilo
Uzdišući rečem Gospe draga
Budi nama upomoći danas

I pogledaj roditelje naše
Koi za nas svaki danak plače
Koi će se teško uciviliti
Tužni glasi kadjim budu priti
(nedostaje do kraja)

Prepisao vjerno iz rukopisa nađenog među spisima pomorskog kapetana Stipana Fiskovića na Orebićima.

Naš Pelisac u stara vrimena
njegova se ni znala spomena,
ni ti ga je itko moga naći,
jer su bili ubogi težaci,
jedan s drugin živili su mirno
rađalo in uje a i vino
kad vidiše blaga meju njiman
umnoži se juska opačina,
učinila velika se zloba,
pak izdala maslina i loza.

Izbavinas ove pogibelji
Gospe moja zavitan sam tebi

Tad promislu da brodove gradu.
 Prvi brodi poju alavija,⁵⁴
 tad se stane kupit kumpanija,⁵⁵
 ka s listima dozivje trgovce,
 da bi u društvo položili novce.
 Svaki nosi ko nezna što radi,
 stavi odma da dva broda gradi
 po imenu ki sad kažem vama
 najprvoga »Evu« i »Adama«,⁵⁶
 a ostali od njegova roda
 sagradiše trideseti i tri broda.
 Kad trideset i treći sagradiše,
 »šuplji kamen« za škvar odrediše,⁵⁷
 To začudo bilo je mnogima
 jer bijaše ko Mosor planina.
 Brzo silna praha dobaviše
 čim sileno stinje razoriše,
 stinje posta povolno, njihovo,
 posta ravno ko poje Kosovo.
 Peličani imadahu straha
 od pucanja žestokoga praha,
 sve bi reka da se oru stine
 što pucahu strahovite mine.
 Tad se učini mnogo kapetana
 od Pelica i od bližnjih strana,
 ki su imanja zalagali svoja
 za naučit vladati brodove.
 Mnogi nauk dosad je zaludu,
 a mnogi su ostali u dugu.
 Mnogi š njima patili su glada,
 a mnogi su skrojili velada⁵⁸
 raskopali pute i potoke,
 sagradili palace⁵⁹ visoke
 i gospoje u lus postavili
 grlon tuđin što su zadobili.
 Lupeži su mladi kapetani
 jerbo krađu na mrnarskoj hrani
 Zapovida dvi tri godine
 a učini lira na stotine
 i u brode daju interese.⁶⁰
 S malom platom činit se ne može.
 A lupeži gori su škrivani,
 dila činu kako rufijani,⁶¹
 vojci meso na balancu⁶² miru
 brez promislit da će izgubit viru
 cukar,⁶³ kafu i ostale stvari,
 direkturi jerbo su tovari.
 Š njima fažola⁶⁴ požio san dosta

*i bez uja i kapjice osta.
I na božić dulfina⁶⁵ smo jili
slana mesa nismo ni vidili
Čast i diku nosili veliku
i plovili sjajnu Ameriku.
Sad se nezna više koji di je
na mnogiman turski barjak vije.
Nema više broda ni kajića⁶⁶
sve je loza Marka Vekarića.⁶⁷*

Spjevao vođa palube Pero Visković iz Karmena, kazivala Franje Koljan rođena Rudeč iz Gurića sela.

*Jedno jutro ja misli uranit,
ali mene moj sanak privari,
to je bijo danak u nediju,
kada mlade ne predu kudiju.
Sutra rano na svetoga Marka
moja me je probudila majka,
kad sam prošo mimo Deloritu⁶⁸
u to doba zazvonila misa,
ja sam mladić na škabeo sio,⁶⁹
pogledala pa se smije na me
sve bi reko da je došla po me.*

*Kad je mlada iz crkve izašla
tihi reful⁷⁰ vitra maistrala
na glavi joj faculet⁷¹ podigne,
žute kose oza njoj se vide,
savijene kako ambrelice.⁷²*

Lipo li joj stoji jaketica.

*Nakon malo s njom sam govorio,
pito sam je ko jon je skrojio
»Fabris Joso koj' na Trpnju stoji,
on po Župi⁷³ jaketice⁷⁴ kroji«.*

*»Bila vilo bili pošla za me
u nediju koja prva doje,
doć ću tvoje pohoditi dvore,
je da bi se smilovala majka
da bi meni svoje zlato dala.
Ako ti me ne bi htela dati,
hoću hodit u goru zelenu
i ubrati ružicu rumenu,
neka cvita i sred tvoga dvora
dok ja budem srid sinjega mora,
kad se vratim tvoja će me mati
zetom dragim počet nazivati,
jer je snaga u malomu cviću
i svak čini ljubav u pramaliću«.*

Kazivala File Pomenić rođena Fabris iz Trpnja, ali nastanjena u Lampalovu selu.

Baš na prvi miseca aprila
»Časna« škuna⁷⁵ biše zajedrila
iz Zamošća porta peliškoga,
put Stanbula grada bijeloga.
Bože mili tebi fala lipa,
lipa ti je u njoj mnados bila,
sve mladići mladi, neženjeni,
para da su u raju gojeni.
Od mastrala freška vitra biše,
do »Pod Gospu«⁷⁶ »Časnom« dojedriše.
Prije negoli je ona odjedrila
s Orsana⁷⁷ je barka dojedrila.
Mi trojica na nju se skrcali
s onima se od barke javjali.
Šareni nan jaja darivali,
pa su lipo nama govorili:
»Bog van dao i njegova mati
u Carigrad brzo arivati.
Ondole nan telegraf batite,⁷⁸
Uskrsenje veselo činite!«
Kad smo došli gori kola Mlita
pusta mnados stala se ozirat,
al Pelicas ne vidi se više
»Časna« škuna jer brzo omiče.

Kazivala Tone Bervaldi, rođena Novak iz Ruskovića.

Tugovalo momče kod mlade divojke:
»Da bi znala draga dušo moja
ke su tuge u životu momu
bolilo bi te u srdašcu tvomu.
Tešku artu⁷⁹ od pomorca imam
toka mi se dilit od Pelisca,
od mojega rojenoga mista.
Ja se dušo brodit more spravjan,
moju dragu kod majke ostavjan,
još za brime da je bavi mati
ne znajući čija će se zvati.«
Ma divojka momku odgovara:
»Da bi znao neženjeno momče
ki su boli oko srca moga,
žali bi me za života tvoga,
moj se dragi brodit more spravja,
mene dragu kod majke ostavlja,
nit udanu niti rukovanu,
niti znadem čija ću se zvati.

On će vidit i svega i svašta,
 po moru i paizah⁸⁰ i škojah
 jošte pustih velikih gradovah
 i u njima od svita lipota,
 a najviše mladih divojaka,
 bog zna vidin li ga igda
 ja jadna svojiman očima,
 jer je taka mnados od Pelisca,
 mnogi pošli nisu više došli,
 rodno svoje misto zaboravu
 i svakoga koga tu ostavu.
 Tako će se meni dogoditi
 da ga više neću vidit nikad.
 Ma na daru momu bogu jala
 da mu nišan ni celova dala.
 Kadgod ruku ako san tokala⁸¹
 u njegovoj ni moja ostala.
 Poslovica taka je od mista,
 da dobra od naranče grana
 neće oštāt ni zimi neubrana,
 ni divojka dobra neudana.
 Je da meni bog i srića dade
 moja majka da mene udade.
 Još mnadosti imade u mistu,
 sam se nisi rodi na Peliscu.
 Sad poslušaj neženjeno momče
 kis u jadi u mlāde divojke.
 Ja ti od mene blagosova davan,
 da ti bog da sriću iznenada,
 ja ću za te uvik molit boga,
 da se zdravo ti povратиš doma,
 da se našen obradujemo piru
 i da skupa proživimo u miru,
 u miru juskon i našoj ljubavi,
 u našen dvoru, u našen đardinu
 da se malon obraduješ sinu
 tvojoj majci, staron babi tvomu,
 a najviše virnom srcu momu.

Kazivala Kata Buntjelić, rođena Jakovljević iz Kučišća.

Sve od Stupa⁸² pa do Donje bande
 dižu majke u nebesa ruke,
 plaču one sinove jedine,
 što su jadne izgubile bidne
 i sestrice milu braću svoju,
 što no pusto ostali su u moru:
 »Oceanu ubili te jadi
 dosta glavah naših si ostavi,

dosta glava i dosta tilesah
i bogu je plakat do nebesa.
A vi žene što kunete s moren
i tebi je da proplačeš bože«.

Kazivala Marija Miošić rođena Kola iz Stankovića.

BILJEŠKE

¹ Trst.

² Obitelj Hanza, Hanzić se spominje u selu Vignju. *S. Vekarić*, Pomorci Trstecine u XVII i u prvoj polovini XVIII stoljeća. Spomenica Gospe od Anđela u Orebićima, Omiš 1970, str. 215. *S. Vekarić*, Pomorska enciklopedija, 6. Zagreb 1983, str. 13, s. v. Pelješac.

³ Zaklon platnom od sunca. Tumačim neke strane riječi, ponajviše nastale od talijanskog jezika iako su one protumačene u Pomorskom rječniku *Radovana Vidovića* objavljenom u Splitu 1984, da se vidi da se upotrebljavahu i na Pelješcu.

⁴ (Od talijanske riječi motto) mig, pokret.

⁵ Natrag.

⁶ Pomeničeva obitelj se spominje u Kučišćima i u Žukovcu. To kao i spomen ostalih obitelji, mjesta i položaja svjedoči da su ova i ostale ovdje objavljene pjesme nastale doista na Pelješcu, odnosno u orebičkom kraju.

⁷ (Od tal. riječi sonatore) svirač.

⁸ Obitelj Žegura je iz Podgorja nad Orebićima.

⁹ Obred puta križa u korizmi s obilaskom dvanaest postaja u crkvi.

¹⁰ Brik »Airone«. *S. Vekarić*, Pelješki jedrenjaci, Split 1960, str. 239.

¹¹ Otplovio za luku Kanton u Kini, prvi u austrijskoj trgovačkoj mornarici 1847. godine, pod zapovjedništvom orebičkog kapetana Antuna Kovačevića iz Vignja koji je za taj podvig odlikovan od austrijskog cara Ferdinanda I slijedeće godine. *S. Vekarić*, Pelješki jedrenjaci, Split 1960, str. 239.

Kod nasljednika Antuna Kovačevića na Orebićima čuva se zlatna medalja kojom ga je austrijski car Ferdinand I odlikovao. Oko careve lovorom ovjenčane glave u profilu je natpis:

FERDINANDVS, I. D. G. AVSTRIAE IMPERATOR, pod ramenom je ime medaljera F. D. BOEHM F. Na naličju piše:

MERITIS

Antonii

Covacevich

¹² (Od tal. riječi scrivano) pisar.

¹³ (Od tal. riječi caricamento) teret, prtljag.

¹⁴ Kineska luka.

¹⁵ (Engleska riječ dock) izdubeni kanal koji se zatvara i isprazni da se čisti dno broda.

¹⁶ (Od tal. riječi cassero) najviši, uzdignuti kat broda, nadgrađe na krmi.

¹⁷ (Od tal. riječi camerino) sobica, smočnica.

¹⁸ Okrenuti kobilicu broda radi popravka.

¹⁹ (Od tal. riječi foderare con rame) oplatiti bakrom.

²⁰ (Od tal. riječi provvista) snabdijevanje životnim namirnicama.

²¹ (Od tal. riječi caratello) bačvica.

²² (Od tal. riječi barile) burence.

²³ Talir, vrsta starog austrijskog novca.

²⁴ (Od engleske riječi cambrio) fina pamučna tkanina.

²⁵ (Engleski novac guinea) zlatnik po imenu afričke zemlje Gvineje jer se kovao od zlata te zemlje.

²⁶ Naziv pelješkog brigantina. V. sl. Pomorska enciklopedija sv. 6, Zagreb 1983 tabla uz str. 16; S. Vekarić, o. c. (11), str. 275. Pripadao je obitelji Gurić 1856—1869. g. pa se pjesma može tada datirati, ali je postojala 1870—1871. i brik — škuna obitelji Šeput, koja je nestala na putu iz Suline. Ibid str. 280.

²⁷ (Od tal. riječi partire) otputovati.

²⁸ (Od tal. riječi finestra) prozor.

²⁹ Član poznate pomorske obitelji iz orebičkog sela Stankovića.

³⁰ (Od tal. riječi àncora) sidro.

³¹ Plutača za vezivanje brodova uz luku.

³² Selo u bivšoj orebičkoj općini.

³³ (Od tal. riječi lenzuolo) krevetska plahta.

³⁴ Rt otoka Mljeta.

³⁵ (Od tal. riječi vista) pogled.

³⁶ (Od tal. riječi montagna) brdo.

³⁷ (Od tal. riječi bonaccia) tišina na moru.

³⁸ (Od mletačkog scilocco) južni vjetar.

³⁹ (Od tal. riječi banda) strana

⁴⁰ (Od tal. riječi toccare) dodirnuti. Dulju inačicu ove pjesme koju je spjevao A. Tomelić iz Kune objavio je N. Z. Bjelovučić, Pjesme s Pelješca II, Dubrovnik 1910, str. 33.

⁴¹ Svračali ih da ne nanose štetu.

⁴² (Od tal. riječi fortunale) oluja.

⁴³ Uže kojim se veže kraj jedra kad se hvataju tercaroli (v. bilješku 47 a, R. Vidović, o. c. (3), str. 42. Postoji na Pelješcu i riječ burozi, N. Z. Bjelovučić, Pjesme s Pelješca II, Dubrovnik 1910, str. 34.

⁴⁴ (Od tal. riječi forestiero) tuđ.

⁴⁵ (Od tal. riječi sesto) red.

⁴⁶ Val.

^{46a} Poti, luka na istočnom dijelu Crnog mora.

⁴⁷ (Od tal. riječi coperta, coverta) paluba.

^{47a} krat na jedru; R. Vidović, o. c. (3), str. 472—473.

⁴⁸ Mali na brodu je pomoćnik u brodskoj kuhinji i na palubi.

⁴⁹ (Od tal. riječi scapolare) spasiti.

⁵⁰ (Od tal. riječi largo farsi) udaljiti se.

⁵¹ Kad to.

⁵² Često te slike u 18. stoljeću bijahu na bakru. Spuštahu ih i u more da se stiša. Jedna je takva, oštećena morskom solju, sačuvana u obitelji kapetana Iva Krstelja na Orebićima (sada u samostanu dominikanki u tom mjestu). (Od tal. riječi quadro) slika.

⁵³ Crkve Marijina navještenja na Orebićima i nad Kučićima (od tal. riječi Annunziata).

⁵⁴ Od (tal. riječi alla via) uspješno, u redu.

⁵⁵ Pelješko pomorsko društvo osnovano na Orebićima 1865. godine, čiji su dioničari bili iz raznih krajeva i pomorskih središta. (Od tal. riječi compagnia) društvo.

⁵⁶ Prvi jedrenjaci Pelješkog pomorskog društva su imali, kao i ostali, biblijska imena.

⁵⁷ (Od tal. riječi squero) brodogradilište. Na predjelu zvanom »Šuplji kamen« sagrađeno je brodogradilište Pelješkog pomorskog društva na stjenovitom zemljištu. Na njemu se još vidi prirodni kameni stup za istežanje i vezivanje jedrenjaka pri gradnji i popravku.

⁵⁸ (Od tal. riječi velada) muško svečano odijelo.

⁵⁹ (Od tal. riječi palazzo) palača.

⁶⁰ (Od tal. riječi interesse) dobit. Ulagahu novce u dionice jer Pelješko pomorsko društvo bijaše dioničarsko.

⁶¹ (Od tal. riječi ruffiano) svodnik, doušnik.

⁶² (Od franc. riječi balance) vaga.

⁶³ (Od tal. riječi zucchero) šećer.

⁶⁴ (Od tal. riječi fagiolo) grah.

⁶⁵ (Od tal. riječi delfino) pliskavica, dupin.

⁶⁶ (Od tal. riječi caicchio) čamac vezan uz jedrenjak po krmi.

⁶⁷ Pomorski kapetan Marko Vekarić je nakon raspada Pelješkog pomorskog društva 1880. g. kupio zemljište brodogradilišta i zasadio na njemu vinograd. Danas je tu kuća povjesnikâ našeg pomorstva Stjepana i Nenada Vekarića, njegovih nasljednika. Zadnja dva stiha ove pjesme su inačica iz pjesme Miha Ivaniševića iz oko 1885. godine. *Ž. Vekarić*, Pelješki pomorci stihotvorci, Naš mornar VIII, Split 1935, str. 101.

⁶⁸ Franjevačka crkva u Kuni na Pelješcu posvećena Loretskoj Gospi.

⁶⁹ Noćni ormarić, *P. Skok*, Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika III, Zagreb 1973, str. 397.

⁷⁰ (Od tal. riječi refolo) zamah vjetra.

⁷¹ (Od tal. riječi fazzoletto) marama, rubac

⁷² Mali kišobran.

⁷³ Bivša kunovska općina na Pelješcu.

⁷⁴ (Od tal. riječi giacchetta) haljetak.

⁷⁵ (Od tal. riječi scuna) tip jedrenjaka. Postojala je brikškuna »Ciasni« obitelji Bijelić 1854—1869. godine a i druga brikšuna iste obitelji i istog imena 1870—1883. *S. Vekarić*, o. c. (11), str. 275, 279.

⁷⁶ Predjel ispod franjevačke crkve posvećene Gospi iznad Orebića.

⁷⁷ (Od tal. riječi arsenale) spremište za čamce, franjevački arsenal, iz prve polovice 16. stoljeća, po kojemu je prozvan novi hotel na tom položaju.

⁷⁸ Uputiti brzjav.

⁷⁹ (Od tal. riječi arte) zanat.

⁸⁰ (Od tal. riječi paese) kraj.

⁸¹ (Od tal. riječi toccare) dodirnuti, pružiti.

⁸² Predio Stup, Podstup kraj Orebića, poznat po vrsnoći svojih vina.

Cvito Fisković

FOLK SONGS ABOUT THE PELJEŠAC SEAMEN

The author has been publishing several hitherto unknown songs from the region of the ex-community of Orebić on the Pelješac peninsula. These environs abound in folk poetry some songs of which the author has already published besides other collectors cited here in the footnote. Orebić, the neighbouring villages and the Pelješac peninsula as a whole, developed its seamanship chiefly from 17th to the end of 19th century. Some families owned sailing ships so that in 1865 in Orebić they founded the Pelješac Maritime Company, which constructed thirty-three transatlantic sailing ships.

It is quite natural that in these parts — where epic and lyrical folk songs and satirical ones, as well, were very popular — poetry, drawing its materials from seamen's lives, developed. These songs were composed in their Croatian mother tongue by unidentified versifiers of both sexes, men being most often seamen. They sing about their experiences at sea, seamen's hardships, separation from their native soil, storms and sea winds.

The author collected these songs before the second world war obtaining information either from old women and seamen or copying them from old records. Unfortunately, today they have disappeared altogether due to the rapid development of this region. As they are important for the study of that period of life, customs, and local speeches the author has recorded them in this work.